

Rumeli Heyet-i Nasihası'nın Raporu ve Edirne Valisi Salim Paşa'nın Cevabı

The Report of Rumeli Advisory Committee and Answer of Edirne Governor Salim Pasha

Burçin IŞİM*

*Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
İstanbul, Türkiye

ORCID: B.I. 0000-0003-2636-1077

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Burçin Işım,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: burcin_sm@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 06.09.2020

Revizyon Talebi/Revision Requested:
05.10.2020

Son Revizyon/Last Revision Received:
07.11.2020

Kabul/Accepted: 17.11.2020

Atıf/Citation: İsim, Burcin. "Rumeli Heyet-i Nasihası'nın Raporu ve Edirne Valisi Salim Paşa'nın Cevabı." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 38 (2020): 113-136.
<https://doi.org/10.26650/YTA2020-791124>

ÖZ

İstanbul Hükümeti Mondros Mütarekesi'nden sonra asayiş olaylarının önüne geçebilmek, ülke içindeki topluluklar arasında sevgi ve dostluğu tesis edebilmek amacıyla hem Anadolu'ya hem Trakya'ya Nasihat Heyetleri adı verilen kurullar gönderilmesine karar vermişti. Trakya'ya gidecek heyet, 28 Nisan 1919'da İstanbul'dan hareket etmişti. Heyet üyelerinden Fevzi Paşa ile Cevad Paşa bu seyahat sırasında gördüklerini rapor haline getirmişti. Rapor, eğitim, sağlık, adalet, ziraat gibi temel konuları kapsamakta ve on iki maddeden oluşmaktaydı. Nasihat Heyeti'nin seyahatleri esnasında Edirne Valisi olan Salim Paşa, 25 Temmuz 1919'da Dahiliye Nezareti'ne çağırılmış ve bu rapora karşı savunma mahiyetinde olan cevabi yazısını nezarete takdim etmişti. Araştırmamızın amacı, her iki raporu karşılaştırmaktır. Rapor, Mondros Mütarekesi sonrası Trakya'nın genel durumu ile ilgili çarpıcı ifadeler içermektedir. Bu raporun Fevzi Çakmak ve Cevad Çobanlı Paşalar tarafından hazırlanması son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Nasihat Heyeti, Vali Salim Paşa, Trakya-Paşaeli Cemiyeti, Fevzi Çakmak, Cevad Çobanlı

ABSTRACT

After the Armistice of Mudros, the Government of Istanbul decided to send boards called "Advisory Committees" to both Anatolia and Thrace in order to prevent public order crimes, establish love and friendship among the communities within the country. The delegation going to Thrace left İstanbul on April 28, 1919. Fevzi and Cevad Pashas, members of the delegation, reported what they saw during this trip. The report covered basic topics such as education, health, justice, agriculture and consisted of twelve articles. During this trip, Salim Pasha, the Governor of Edirne, was called to the Ministry of Internal Affairs on July 25 1919 and he presented his response letter to the ministry for defense against this report. The purpose of our research is to compare both reports. The report of the

advisory committee contains striking statements about the general condition of Thrace after the Armistice of Mudros. It is extremely important that this report was prepared by Fevzi Çakmak and Cevad Çobanlı Pashas.

Keywords: Advisory Committee, Governor Salim Pasha, Thrace-Pashaeli Society, Fevzi Çakmak Cevad Çobanlı

Extended Abstract

The Ottoman Empire was defeated in the First World War lasting between 1914 and 1918. Having defeated from the First World War, The Armistice of Mudros was signed on October 30, 1918. The signing meant that the Ottoman Empire left the war with defeat. Especially the 7th article of the armistice prepared a legal basis for the the Allied occupations. According to this article, the Entente States could occupy any strategic point in a situation that would threaten their own security. In another article says that control of railways would be given to the Entente States. Eventually, after the armistice the Entente States started to occupy various parts of the Ottoman Empire. One of those parts was Eastern Thrace railways. At first Eastern Thrace Railway was managed by the French forces. After a while the Greeks took the Eastern Thrace Railway under their own control.

The rapid spread of the occupations by the Entente States within the borders of the Ottoman Empire caused the minorities in the country to increase their separatist activities. Minorities took advantage of this environment and established gangs in some regions and the public order in the country gradually deteriorated. Whereas Armenians were active in Eastern Anatolia, Greeks wanted İzmir and Eastern Thrace. On the other hand, the government followed a quite moderate policy to prevent occupations and ensure public order. In order to calm the events that took place in various regions, it decided to send advisory committees. The first delegation created for this purpose was sent to Anatolia and the second one to Thrace. Şehzade (Prince) Cemaleddin Efendi, the religious leader Ziyaeddin Efendi together with Fevzi and Cevad Pashas took part in this second delegation. The trip to Thrace started on April 28, 1919 and lasted about 12 days. The first visit was to Edirne and then the second one was to Kırklareli and Tekirdağ respectively. The final stop for the trip was in Çorlu. After that they returned to Istanbul on May 10, 1919. The delegation first appeared before Damad Ferit Pasha, the Grand Vizier in Istanbul. Then they also made a presentation to the ministerial council with a -four page report- on the region. The report was prepared by Fevzi and Cevat Pashas.

The report was prepared in twelve articles. In the report, after the Armistice of Mudros, the basic issues of Thrace such as education, justice, health, agriculture and

public order were explained and solutions about problems were offered. After the appearance of the report, Edirne Governor Salim Pasha was invited to Istanbul and obliged to defend against the allegations in the report. The Governor Salim Pasha accepted some problems and refused the others.

The committee's report is an assessment of another eye that observed the problems within the province. In this respect, it is more objective. The report not only identifies problems in the province by the experienced statesmen, but also includes solutions to them. In addition, it is seen that positive situations are appreciated. Meanwhile, the governor's answer is more of his own personal assessment because of its defensive nature. In this respect it is more subjective.

It is seen that the delegation and the governor have different opinions about Thrace Pashaeli Society. As it is known, Thrace Pashaeli Society is an organization that aimed to preserve the integrity of Thrace within the Ottoman Empire at all costs. Even though it is possible that the Society did not fully want to disclose its aims to the chief of defense, Fevzi Pasha and the former Minister of War, Cevad Pasha during the visit, the members of the delegation fulfilled their national and historical duties in the report with their positive thoughts regarding the Thrace Pashaeli Society. Nevertheless, the governor's negative opinions about this society show us how serious the situation was for those seeking a way of emancipation out of the existing regional or national predicament. It is understood that Governor Salim Pasha had similar political views with the Government of Damat Ferit Pasha. Therefore he stood against the Thrace Pashaeli Society. The Governor, like Damat Ferit Pasha Government, seems to have been far from comprehending the seriousness of the situation in general.

Giriş

30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı oldu. İtilaf Devletleri, Mütareke'nin yedinci maddesine dayanarak ülkenin birçok yerini işgal etmeye başladı.¹

Bilindiği gibi Mütareke'den sonra İstanbul hükûmetlerinin en hassas olduğu meselelerden biri azınlıkların taşkınlıklarını önlemektir. Aksi halde İtilaf Devletleri, Mütareke'nin yedinci maddesine dayanarak hedefledikleri toprakları işgal edebileceklerdi. Bu yüzden Osmanlı Hükûmeti, ılımlı bir tavır içindeydi. İlk başta Mütareke'nin imzalanması hükûmet ve aydınlar arasında iyimserlikle karşılanmıştı. Hatta Hükûmet, Mütareke şartlarını uygulamak için gelen İtilaf subaylarına karşı vilayetlere gönderdiği emirlerde kolaylık gösterilmesini istemişti. Ancak Damat Ferit Paşa hükûmetleri hariçinde diğer hükûmetler uzlaşmacı ve ılımlı politikalarının yanında işgal ve müdahalelere karşı tepkilerini ortaya koymaktan geri durmamışlar hatta gizli bir şekilde Müdafaa-ı Hukuk cemiyetlerini desteklemeye çalışmışlardı.²

Hükûmet'in ılımlı politikasına rağmen Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasından yararlanan Rum ve Ermeni çeteler, Müslüman halka yönelik saldırılarını arttırdı. 1919'un Şubat-Mart aylarında Rumların eşkıyalık faaliyetleri devam etti. Şubat'ta, Söke ve dolaylarında isyan çıkaran Rumlar, Osmanlı subaylarını şehit edecek kadar ileri gitmeye başladılar. Ege bölgesinde bulunan Rum asker kaçakları soygunlar yapmaktan, cinayet işlemekten geri durmuyorlardı. İstanbul civarında bulunan Şile'de, Rum çeteleri baskılarını arttırarak bölgedeki Müslüman ahaliyi göçe zorlamaya ve yerlerine Rumları yerleştirmeye çalışıyorlardı.³

Mütarekeden iki ay sonra hükûmet, tehcire tabi tutulan Ermenilerin eski yerlerine dönmesini sağlayan bir kararname yayımladı. O sıralarda Hürriyet ve İtilaf Partisi mensupları, İttihatçıları Ermenilere karşı kötü davranmakla itham ediyorlardı. Bu durum Ermenilerin de ayrılıkçı faaliyetlerini arttırmasına sebep oluyordu. Nitekim Fransız işgali altındaki Urfa, Maraş, Antep, Adana bölgesinde Ermeni çeteleri katliamlar ve yağma hareketleri yapıyorlardı. Sonunda Damat Ferit Paşa Hükûmeti, Nisan 1919'da nasihat heyetlerinin kurulmasına karar verdi. Böylece, vatandaşlar arasındaki dayanışma duyguları güçlendirilmiş ve asayişsizlik olaylarının önüne geçilmiş olacaktı.⁴

1 Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O, 1948, s. 70.

2 Mustafa, Budak, *Misâk-ı Milli'den Lozan'a*, İstanbul, Küre Yayınları, 2014, s. 23-26.

3 Mevlüt Çelebi, *Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1992, s. 5.

4 İsmail Efe, "Mütareke Dönemi Asayiş Sorunları ve Çare olarak Düşünülen Nasihat Heyetleri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.VI. S.1, Ocak 2016, s. 232-234.

Heyet-i Nasiha'nın görevi, Osmanlı Devleti'nde yaşayan topluluklar arasında dostluk ve sevgiyi güçlendirmek, Padişah'ın selamını halka iletmek ve ülkedeki huzursuzluk ile asayişsizliği ortadan kaldırmaktı. Damat Ferit Paşa'ya göre heyetin amacı manevi idi. Padişah'ın selamını halka iletmek, onlara Padişah'ın kendilerini düşündüğünü anlatmak ve Padişah'ın da kalbinin halkın kalbi gibi rencide olduğunu bildirmektir.⁵

Dahiliye Nazırı Mehmed Ali Bey de nasihat heyetlerinin kuruluş amacı hakkında, Damat Ferit Paşa'dan farklı düşünmüyordu. Onun *Monitor Oriental* gazetesine verdiği mülakata göre bu heyetlerin gönderilmesinde sadece bir maksat vardı; o da ülkedeki çeşitli unsurlar arasında olması gereken ahenk ve barışı temin etmektir. Padişah'ın da aynı görüşe sahip olduğunu belirten Mehmed Ali Bey, bu heyetlerin gönderilmesine Sadrazam ile Sultan Vahdeddin arasında yapılan görüşmeden sonra karar verildiğini söylüyordu. Anlaşılan o ki Dahiliye Nazırı'nın heyetlerin başarılı olacağına inancı tamdı. Çünkü muhabirin “*muvaffakiyet ümit ediyor musunuz?*” sorusuna “*şüphesiz*” cevabını vermişti.⁶ Artık sıra, bu nasihat heyetlerinin kurulmasına gelmişti.

Azınlıkların, özellikle de Rumların taşkınlıkları, Osmanlı Hükûmeti'nin nasihat heyetlerini kurmasına sebep olmuştu. Bazı bölgelerdeki taşkınlıkları önlemek için daha önce heyetler gönderen Hükûmet, Meclis-i Vükelâ'da bu heyetlerin daha kapsamlı olmasına karar verdi. Bunlar, memleketin ileri gelen saygın kişilerinden oluşacak ve Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaşarak halka tavsiyelerde bulunacaktı. Heyetlerin gönderilmesine karar verildiği günlerde Damat Ferit Paşa, İngiliz temsilcisi Webb'i ziyaret ederek taşradaki karışıklık ve huzursuzluğu önlemek için Anadolu'ya heyetler gönderileceğinden bahsetmişti. Bu heyetlere İngiliz subaylarının da iştirak etmesini talep etse de talebi uygun bulunmamıştı.⁷

Nihayetinde Anadolu'ya gönderilecek heyetin amacı ve üyelerinin isimleri ile birlikte 17 Nisan 1920'de Takvîm-i Vekâyi'de yayımlandı.⁸ 20 Nisan 1919'da Sadrazam ve Hariciye Nazırı unvanıyla Damat Ferit Paşa, Edirne Valiliği'ne gönderdiği telgraf ile daha önce Anadolu'ya bir heyet gönderildiğini, şimdi de Rumeli bölgesine Şehzade Seyfeddin Efendi'nin başkanlığında bir heyet gönderilmesine karar verildiğini bildirdi. Ne var ki Şehzade Seyfeddin Efendi rahatsızlanınca, yerine Şehzade Cemaleddin Efendi başkan olarak atandı. Daha sonra Damat Ferit Paşa, şehzadenin ikamet edeceği özel bir

5 Mevlüt Çelebi, *Anadolu ve Rumeli...*, s. 8-9.

6 “Dahiliye Nazırının Beyanat-ı Mühimmesi”, *Yeni Gazete*, 18 Nisan 1920, s. 1; “Dahiliye Nazırının Beyanatu”, *Vakit*, 18 Nisan 1920, s. 1.

7 Çelebi, *Anadolu ve Rumeli...*, s. 5-6.

8 “Vilayet-i Osmaniye'ye İzam Buyrulan Heyet-i Mahsusa”, *Takvîm-i Vekâyi*, 17 Nisan 1335, s. 1.

dairenin hazırlanmasını istedi.⁹ Şehzadenin başkanlık edeceği heyette Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa, Eski Harbiye Nazırı Cevat (Çobanlı) Paşa ve ulemâdan Ziyaeddin Efendi'nin görevlendirilmesine karar verildi.¹⁰

Rumeli Heyet-i Nasihası'nın Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmıştı. Mütarekeden kısa bir süre sonra Fransızlar, 9 Kasım 1918'den itibaren Doğu Trakya'da bulunan Uzunköprü-Sirkeci İstasyonu'nu ele geçirdiler. Rumlar ise kendi din adamlarının da desteği ile çeteler kurarak Trakya'daki Türklere karşı baskılarını arttırmaya başladılar. Bölgede kurulan Trakya Komitesi, bölgeyi tamamen Yunanistan'a bağlamayı hedefliyordu.¹¹ 14 Ocak 1919'da Yunan kuvvetleri, Fransızlardan Doğu Trakya demiryollarının muhafazasını alarak bu hattı işgal ettiler.¹² Bundan sonra bölgedeki Rum çeteleri, Trakya'daki Müslüman ahaliye karşı yağma, gasp, cinayet gibi faaliyetlerini arttırdılar. Müslümanlar ise Trakya'nın işgalini önlemek amacıyla mütarekeden hemen sonra Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ni kurdular.¹³

Dolayısıyla Doğu Trakya'ya böyle bir ortamda Heyet-i Nasiha gönderildi. Heyet, 28 Nisan 1919 tarihinde saat yedi buçukta Sirkeci İstasyonu'ndan kendilerine tahsis edilen bir trenle¹⁴ Edirne, Kırklareli, Gelibolu ile Tekirdağ bölgelerini kapsamayı düşünülen ve on gün olarak planlanan seyahatine başladı. Heyetin istasyondan hareketi esnasında Padişah adına Ser-Karin Ömer Yaver Paşa, Ser-Yaver Miralay Naci Bey, Sadrazam,

9 Hariciye Nezareti'nden Edirne Vilayeti'ne gönderilen 20 Nisan 1919 tarihli tezkere, *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye-Siyasi, (HR.SYS.) 2462/35, leff 2-3.*

10 Daire-i Sadaret UMUR-ı İdariye Kaleminden, Harbiye Nazırı Esbakı Ferik saadetlü Cevad ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Ferik saadetlü Fevzi paşalar hazeratıyla ulemâdan Ziyaeddin Efendi'ye gönderilen 27 Nisan 1919 tarihli tezkire, *BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4570/342710, leff 1; "Rumeli'ye", Yeni Gazete, 28 Nisan 1919, s. 1; İkinci Heyet-i Nasiha'nın Hareketi", Hâdisât, 29 Nisan 1919, s. 1.*

11 Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.58, Bahar 2016, s. 125-126.

12 Türkan Doğruöz, *Milli Mücadele Döneminde Kırklareli*, Kırklareli, Kırklareli Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, s. 83.

13 Özgün Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya", s. 127-129.

14 Heyete özel olarak tahsis edilen bu tren için Şark Demir Yolları Kumpanyası'na yüz yirmi üç bin on dört buçuk (123.14,5) kuruş fatura çıkarılmıştır. Maliye Nezareti'nden Huzur-ı Sami-i Cenab-ı Sadaretpenahi'ye gönderilen 14 Ağustos 1919 tarihli tezkire, *BOA, BEO, 4588/344069, leff 2; Meclis-i Vükelâ müzakeratına mahsus 27 Ağustos 1919 tarihli Zabıtname, Hülasaname ve Kararı, BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları, (MV), 216/128.*

Şeyhülislam, Harbiye Nazırı Müsteşarı, İstanbul Muhafızı ile Heyet-i Vükelâ istasyonda hazır bulundu ve askerî tören icra edildi.¹⁵

Rumeli Heyet-i Nasihası, 29 Nisan saat onda Edirne'ye ulaştı. Heyeti, Edirne İstasyonu'nda Müftü, ulemâ, Rum Metropolidi, Ermeni Murahhasası, Bulgar Piskoposu, Hahambaşı, müslim ve gayrimüslim birçok şahıs karşıladı. Heyet, daha sonra kendileri için hazırlanan belediye dairesine gitti.¹⁶ Bir gün sonra saat on birde, belediye binasının bahçesinde, Cevad Paşa tarafından ahaliye Padişah beyannamesi okundu. Beyannamenin ardından Hacı Ömer Ziyaeddin Efendi tarafından dua edildi.¹⁷ Son on yılda nizam ve idarede bozulma meydana geldiği, vatandaşlar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin refah ve saadetiyle Padişah'ın ilgilendiği, memleketin asayişinin temininin herkesin menfaatine olduğu, milletin sabırlı olması ve hükûmetin tedbirlerine uyulması gerektiği beyan edildi.¹⁸ Edirne'de çalışmalarına devam eden heyet, 1 Mayıs'ta Vali ve Kolordu Kumandanı ile birlikte İş Yurdu'nu, Dârümuâllimat'ı, Mekteb-i Sultani ile müzesini, Musevi Mektebi'ni, Rum Mektebi'ni, Ermeni Mektebi'ni, Sanayi Mektebi ile imalathanelerini ve Dârüleytam'ı ziyaret etti.¹⁹

2 Mayıs Cuma günü Selimiye Camii'nde mevlit okutuldu ve cuma namazı kılındı. Ardından binlerce kişinin alkışları arasında heyet, Kırklareli'ne hareket etti. Yol boyunca köylüler heyete sevgi gösterilerinde bulundular. Saat yediye çeyrek kala Kırklareli'ne ulaşıldı. Heyet, burada dini liderler, ulema, eşraf, Müslim ve gayrimüslim öğrenciler, memurlar, askerler ve binlerce vatandaş tarafından sevgi gösterileri ile karşılandı.

15 Dahiliye Nezaret-i Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nden Edirne Vilayeti'ne gönderilen tezkire, *BOA, Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH.KMS)*, 51-2/3, leff 10; "İkinci Heyet-i Nasiha'nın Azimeti", *Alemdar*, 29 Nisan 1919, s. 2; "İkinci Heyet-i Nasiha'nın Hareketi", *Hâdisât*, 29 Nisan 1919, s. 1; "Rumeli Heyet-i Nasihası", *İstiklal*, 29 Nisan 1919, s. 2; Heyet-i Nasiha'nın Azimeti", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Nisan 1919, s. 2; "Heyet-i Nasiha Şehzade Cemaleddin Efendi'nin Azimetleri", *Vakit*, 29 Nisan 1919, s. 2. "Edirne'ye İzam Buyrulan Heyet-i Mahsusa", *Takvîm-i Vekâyi*, 29 Nisan 1919, s. 1; İkinci Heyet-i Nasiha, *Söz*, 28 Nisan 1919, s. 2; "Rumeli Heyeti", *Söz*, 29 Nisan 1919, s. 2; İkinci Heyet-i Nasiha, *Söz*, 29 Nisan 1919, s. 2; Edirne'ye gidecek olan heyette yer alan Şehzade Seyfettin Efendi'ye (daha sonra bu göreve Cemaleddin Efendi atandı) 1.000, Cevat Paşa'ya 100, Fevzi Paşa'ya 100, Süvari Yaver Mülazım-ı Evvel Refik Efendi'ye 30, Piyade Yaver Mülazım-ı Evvel Ali Efendi'ye 30 ve heyete de toptan 700 Lira-yı Osmani ödenmesine karar verilmişti. Bab-ı Ali Sadaret-i Uzma Amed-i Divan-ı Hümayun Tezkeresi, *BOA, MV. 215/-81*, leff 1.

16 "İkinci Heyet-i Nasiha Edirne'de", *Alemdar*, 30 Nisan 1919, s. 1; "İkinci Heyet-i Nasiha", *Yeni Gazete*, 30 Nisan 1919, s. 1; "Heyet-i Nasiha", *İstiklal*, 30 Nisan 1919, s. 2; "Heyet-i Nasiha İzmir ve Edirne'de", *Tevhid-i Efkâr*, 30 Nisan 1919, s. 2; haberin içerisinde heyet üyelerinin fotoğraflarına yer verilmiştir. Buna göre ilk fotoğrafın altına "Şehzade Civanbaht Miralay Cemaleddin Efendi Hazretleri" yazılmış olup bu fotoğrafın altına iki adet daha fotoğraf konulmuştur. Sağda ki fotoğrafın altına: "Harbiye Nazırı Esbakı Ferik Cevad Paşa" soldakinin altına ise: "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ferik Fevzi Paşa" yazılmıştır.

17 "Rumeli Heyet-i Nasihası", *Yeni Gazete*, 2 Mayıs 1919, s. 1; "Heyet-i Nasiha", *Alemdar*, 2 Mayıs 1919, s. 2.

18 İsmail Efe, "Mütareke Dönemi Asayiş Sorunları ve Çare olarak Düşünülen Nasihat Heyetleri", s. 237.

19 "Heyet-i Nasiha Edirne'de", *Alemdar*, 4 Mayıs 1919, s. 1; "Rumeli Heyet-i Nasihası", *Yeni Gazete*, 3 Mayıs 1919, s. 1.

Beyanname okunduktan sonra kendileri için hazırlanan belediye dairesine geçtiler.²⁰ Heyet, Kırklareli'nde bir gece kaldıktan sonra Lüleburgaz'a hareket etti. Burada Padişah beyannamesi okundu ve resmî kabulden sonra Lüleburgaz'dan ayrıldı.²¹

Heyet, 6 Mayıs saat dört buçukta Tekirdağ'a vardı. Gönderilen heyete, Tekirdağ Mutasarrıfı, Kolordu Kumandanı, Musevi Hahambaşı, eşraf, şehrin ileri gelenleri, memurlar, askerler ve ahalden oluşan binlerce kişi tarafından kışla önünde parlak bir karşılama yapıldı. Karşılama sonrası belediye dairesine geçildi. Bir müddet istirahatın ardından Cevad Paşa tarafından hükümet konağı önünde Padişah beyannamesi okundu. Bunu müteakip dualar icra edildi ve halk tarafından üç defa "padişahım çok yaşa" tezahüratları yapıldı. Rum Metropolitide ve Ermeni Murahhasası Heyet-i Nasihâ'yı hem karşılamaya hem de hükümet konağında ziyarete gitmedi.²² Heyet, Tekirdağ'dan Çorlu'ya ve 9 Mayıs'ta da oradan İstanbul'a hareket etti.²³ Gece saatlerinde İstanbul'a ulaşıldığında heyeti, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali (Gerede) Bey ve Bahriye Nazırı Mehmed Sait Paşa karşıladı. Karşılama sonrası Yıldız Sarayı'na geçildi.²⁴

Heyet-i Nasihâ'nın resmi raporunu takdim etmek üzere Cevad Paşa, 13 Mayıs akşamı Meclis-i Vükelâ'ya gitti ve sözlü bilgi verdi. Rapor, aynı zamanda Padişah'a sunmak üzere Sadrazam'a da verildi.²⁵

Heyetin Raporu

28 Nisan-9 Mayıs 1919 tarihleri arasında Doğu Trakya'ya bir gezi düzenleyen Rumeli Heyet-i Nasihâsı'nın gözlem ve değerlendirmelerini içeren dört sayfalık bir rapordur. Daha açık ifadeyle, söz konusu rapor; heyetin, gözlemlerinin yanı sıra bölge halkında bıraktığı etki, idari yönetimin durumu, fırkacılık, propaganda cemiyetleri, asayiş, göç, eğitim, adliye, ziraat, sağlık, bütçe ve vakıf gibi konuları içeren on iki başlık halinde hazırlandı. Ayrıca raporda Ferik Fevzi Paşa ile Ferik Cevad Paşa'nın imzaları da bulunmaktaydı.²⁶

20 "Heyet-i Nasihâ Kırkkilise de", *İstiklal*, 6 Mayıs 1919, s. 3; "Kırkkilise'ye Hareket", *İstiklal*, 6 Mayıs 1919, s. 3.

21 Mevlüt Çelebi, *Anadolu ve Rumeli...*, s. 61.

22 Edirne Valisi'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 7 Mayıs 1919 tarihli tezkire, *BOA, DH.KMS, 51-2/3*, lef 19; "İkinci Heyet Tekfurdağında", *Hâdisât*, 8 Mayıs 1919, s. 1; "Heyet-i Nasihâ Tekfurdağında" *Alemdar*, 8 Mayıs 1919, s. 1.

23 Edirne Valisi'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 9 Mayıs 1919 tarihli tezkire, *BOA, DH.KMS, 51-2/3*, lef 22.

24 Mevlüt Çelebi, *Anadolu ve Rumeli...*, s. 62.

25 Mevlüt Çelebi, *Anadolu ve Rumeli...*, s. 62; "Heyet-i Nasihanın Raporu", *İkdam*, 15 Mayıs 1919, s. 2.

26 Ferik Fevzi ve Ferik Cevad Paşa'nın Raporu, *BOA, DH.KMS, 54-2/6*.

Rapor, “*Edirne vilâyetinde ahâlî ile temasa gelerek teblîgat-ı lâzimedede bulunmak ve görülecek ahvâlî hükûmete arz etmek üzere azîmet eden hey’etimiz Edirne ile Kırkkilise Tekfurdağı sancaklarında seyâhat ederek avdet etmiş olmakla meşhûdât-ı mahsûsâtını ber-vech-i âtî arz eder.*” beyanıyla başlamaktaydı.²⁷

Raporun ilk maddesi heyetin vatandaşlar üzerinde bıraktığı etkiyle ilgiliydi. Heyet, Edirne’ye vardığında Müslümanların Mütareke’den sonra çaresiz ve gelecekte umutsuz vaziyetteki durumunu görmüştü. Buna sebep olan bazı etmenler gözlemlenmişti. Bölgedeki Müslümanların üzerinde olumsuz propagandalar bu etmenlerden sadece biriydi. Bu propagandalardan ilki, yapılacak olan barışın Trakya’nın ve bölgedeki Müslümanların aleyhine olacağı üzerineydi. Müslümanların bölge üzerindeki umudunu kırmak için yapılan bazı olumsuz yayınlar da endişe verici durumu daha da şiddetlendiriyordu. Ancak heyetin bölgeye gelmesi Müslümanlar üzerinde oldukça olumlu bir etki bırakmış, bir kurtuluş ümidinin doğmasına sebep olmuştu. O kadar ki heyetin bölgeye varışı ile oluşan sevinçlerini hal ve tavırlarıyla açıkça belli ediyorlardı. Bulgarlar ise bölgedeki Yunan istek ve arzuları karşısında Osmanlı Hükûmeti’nin yanında yer alarak taraflarını gösteriyorlardı. Buna karşın Rumlar ve Ermeniler, dışarıdan aldıkları tavsiye ve telkinlerle devlete olan sadakatlerinden hızla uzaklaşmaktaydılar. Heyete göre, bölgede yaşayanlar arasında gelecek konusunda birçok değişik düşünce vardı. Bunun en önemli sebebi, Trakya’nın gelecekteki durumunun belirsizliğinden ileri gelmekteydi.²⁸

Raporun ikinci maddesinde Trakya’nın yönetiminde söz sahibi olanlar ağır bir şekilde eleştirilmişti. Rapora göre, bir kere bölgede bulunan sivil ve askerî yöneticiler “kararsızlık” içindeydi. Çalışanlar işlerini aksatmaktaydı. Bunun sebebi, işe alınan memurların seçimi konusunda yapılan hatalar ve memurların sürekli olarak yerlerinin değiştirilmesiydi. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı’nda bilfiil savaş alanında olmayan, tek üstünlükleri rütbeleri olan bazı subayların, bizzat muharebe alanında bulunan daha düşük rütbeli subayların idare ettiği kısımlara tayinleri, askerî birliklerdeki idareyi bozuyordu. Ayrıca bahriye sınıfına mensup askerlerin karacı birliklere tayini idari otoriteyi sarsmıştı.²⁹ Açıkçası rapor, özellikle askerî tayinlerde liyakatsiz ve hiyerarşik düzene riayetsizliğin oluşturduğu sorunlara ve bunun doğurduğu yönetim zaaflarına dikkat çekiyordu.

Rapor, dönemin bir başka gerçeğini de işaret etmekteydi; Ermeni tehciri ve savaş sorumluluğundan dolayı İttihatçılara olan karşıtlığı... Nitekim Heyet-i Nasiha, İttihat ve

27 *Heyetin aynı raporu.*

28 *Heyetin aynı raporu.*

29 *Heyetin aynı raporu.*

Terakki'nin memurlarını “ahlaksızlıkla” itham ediyordu. Bunlardan özellikle tehcir esnasında görev alanların hala makamlarında durması vatandaşın hükûmete olan güvenini sarsıyordu. Bu kişiler hakkında soruşturma yapılması, gerekiyorsa işlerine son verilmesi çözüm olarak sunuluyordu. Daha da ileriye gidilerek suçu sabit olmasa bile hafızalarda yer edinen kötü durumu yok etmek için bu memurların bölgeden nakli isteniyordu. Kırklareli, Tekirdağ mutasarrıfları ile Havsa Kaymakamı ve İnce Müdürü yöneticilik kabiliyetinde görülmemişti. Nihayetinde idaredeki bu vahim vaziyetten dolayı Trakya yöneticilerine sık sık teftiş yapılması tavsiye edilmişti.³⁰ Anlaşıyor ki, çoğu devlet memuru, Müslümanların aleyhine de olsa Hristiyan unsurların gönlünü hoş tutmaya çalışıyordu. İşte tam da bundan dolayı Müslümanların gelecekle ilgili umutları tükenmek üzereydi.

Heyet-i Nasiha'nın hazırladığı raporun üçüncü konusu *fırkacılık* idi. Fırkacılığın olumsuz sonuçları endişe verici bulunuyordu. Bu durum kapsamlı bir şekilde ele alınmalıydı. Aksi takdirde İttihat ve Terakki'nin “hastalıklı zihniyetinin” bölgede egemen olma ihtimali vardı. Ayrıca bölgede sevilen ve saygı duyulan bazı güç sahiplerine mevcut siyasi hissiyattan dolayı şüphe ile bakılması doğru bulunmuyordu. Heyete göre, bu sadece gereksiz yere kin ve düşmanlığın doğmasına sebep oluyordu. Bu yüzden yapılan bazı çalışmaları zayıflatmak ve yardımlaşmaktan uzak durmak Müslüman unsurların arasındaki ayrılıkları arttırıyordu. Böyle bir ayrılığın da sadece memleket düşmanlarının işine yarayacağı değerlendiriliyordu.³¹

Raporun dördüncü maddesi, bölgede bulunan cemiyetlere ayrılmıştı. Batı ve Doğu Trakya'daki İslam unsurlarını birleştirdiği, Yunan ve Bulgar propagandalarına karşı hem İslam hem de Osmanlı hukukunu korumaya özen gösterdiği ileri sürülen Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Edirne vilayetinde önemli bir öncü olarak görülüyordu. Bunun için de hükûmetin yardımına layık olduğu değerlendiriliyordu. Hukuk-ı Osmaniye'yi korumak amacıyla Avrupa'ya gönderdikleri temsilcilerin bu görevlerini yapabilmesi için yardım toplanmasına izin verilmesi faydalı görülmüştü. Hatta vilayete yakın hükûmetlerin durumundan zamanında haber alınması için Cemiyet'e ödenek verilmesi de önerilmişti.³²

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının hemen akabinde Doğu Trakya'ya bir Fransız alayı gelerek Uzunköprü-Sirkeci tren hattını işgal etmişti (4 Kasım 1918). Çok

30 Heyetin aynı raporu.

31 Heyetin aynı raporu.

32 Heyetin aynı raporu.

geçmeden de 1919 yılı Ocak ayında Yunanlılar bu hattın muhafazasını Fransızlardan devraldılar.³³ Heyete göre Yunan kuvvetlerinin özellikle tren hattı boyu ile bazı kasabalara yerleşmesi ve Hristiyan unsurları sürekli kışkırtmaları Müslümanları son derece endişelendiriyordu. Ayrıca hükümetin faaliyetlerine Müslümanlar son derece sadakat gösteriyor olsa da Yunan kuvvetlerinin bu faaliyetleri Müslümanlar tarafından yakından izleniyordu. Heyet, bu duruma çözüm olarak tren hattının bir yabancı kuvvet emri altında bulundurulmasını, gerekiyorsa İngiliz ya da İtalyan kuvvetlerinden birinin tercih edilmesini öneriyordu.³⁴

Beşinci madde asayiş konusuydu. Bölgede “ufak tefek” olarak nitelendirilen gasp ve hırsızlık olaylarından başka olay yoktu. Ancak genel anlamda güvenlik tam olarak sağlanamamıştı. Üstelik hudut civarında kaçakçılık had safhadaydı. Özellikle Yunan kuvvetlerinin bulunduğu bölgelerde Müslümanlara karşı Rumlar ve Yunan askerleri tarafından baskı yapılıyordu. Hatta bu baskı o kadar artmıştı ki Müslümanlar Yunan kuvvetlerinin bulunduğu yerlerdeki tarlalarını işlemeye gidemiyor, bu yüzden de ziraat üretiminin azaldığı görülüyordu. Bölgede jandarma eksikti ve kumandanları da gerekli donanımına sahip değillerdi. Buna bir de hudut kuvvetlerinin sayıca çok az olması eklennince emniyet bir türlü sağlanamıyordu. Bunun için jandarmanın sayıca yeterli miktara çıkarılması ve yapılacak teftişlerle donanımsız kumandanların değiştirilmesi tavsiye ediliyordu. Hudut kuvvetlerinin takviyesi ve köy korucularının jandarmaya yardım etmesi en uygun yol olarak görülüyordu. Ancak korucuların özel belge ve evraklar hususunda gerekli özeni göstermemesi daha önce İngiliz temsilcilerince şikâyet edildiğinden, bu konuya özen gösterilmesi gerektiği bildiriliyordu.³⁵

Altıncı konu, “Muhaceret” olarak düzenlenmişti. Savaşın önce taraf hükümetlerin aldığı kararlar üzerine yapılan mübadele ile Bulgaristan ve Yunanistan’a göç eden ve yine savaş sırasında tehcir edilen gayrimüslim unsurlar savaş sonrası peyderpey geriye dönmekte ve eski evlerine yerleşmekteydi. Bunların yerlerine yerleştirilmiş olan Müslümanlar ise oldukça güç bir durumda kalmaktaydı. Bundan dolayı önemli miktarda Müslüman da tekrar eski memleketlerine dönmek istemekteydi. Hatta Kırklareli’nde bulunan İngiliz temsilciliğine altı yüz kadar muhacir müracaat ederek Makedonya’ya iadelerini talep etmişti. Ancak heyete göre, Edirne vilayetinde geniş araziler vardı. Bu araziler bir milyona yakın insanı yerleştirmeye müsaitti ve uygun bir şekilde bu amaç

33 Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya’da Milli Mücadele*, C.I, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992, s. 145.

34 *Heyetin aynı raporu.*

35 *Heyetin aynı raporu.*

için kullanılabilir. Güç durumunda kalan Müslüman muhacirlerin durumları en hızlı sürede çözülmeliydi. Ayrıca savaştan önce mübadele ettirilen gayrimüslimlerin geri dönmesine izin verilmemeli, tehcir edilenlerin ise yerleştirme işlemlerinde seçici davranılmıyordu. Durum o kadar vahim bir hal almıştı ki geri gelen Hristiyanlar, Müslümanlara ait eşya ve hayvanları dahi sahipleniyorlardı. Bazen de hiçbir araştırma yapılmadan eşya ve hayvanlar Müslümanlardan alınarak bunların sahibi olduğunu iddia eden kişilere teslim ediliyordu. Heyet, bu hususta devam eden haksızlıklara ve şikayetlere son vermek üzere emval-i metruke³⁶ hakkındaki kanunun bir an evvel yayınlanmasının faydalı olduğunu düşünüyordu.³⁷

Raporun yedinci maddesi eğitimle ilgiliydi. Her şeyden önce bölgedeki eğitim istenilen seviyede değildi. Özellikle köylerde ilk mekteplere ihtiyaç vardı. Kasabalardaki inas (kız) mektepleri hem eğitim hem düzen anlamında zükur (erkek) mekteplerinden daha iyi durumdaydı. Mekteplerin çoğunda, öğretmenler istenilen vasıflara sahip değildi. Bu konuda emekli veya ihtiyat zabitanından istifade edilmesi tavsiye ediliyordu. Vilayetin kendi özel bütçesiyle idare edilen mekteplerin, maarif bütçesi ve merkezî usulle idare edilen mekteplere göre daha iyi durumda olduğu görülmüş ve bu durum övülmüştü. Aynı zamanda Edirne'deki Mekteb-i Sanayi ve Kadın İş Yurdu'nun faaliyetleri memnuniyet verici bulunmuş ve müdürlerinin ödüllendirilmesi uygun görülmüştü. Ayrıca bu tarz faaliyetlerin önünün açılması hatta çoğaltılması üzerinde durulmuştu. Böylece birçok kız ve kimsesiz kalmış kadının kendi hayatlarını idare ettirebilmeleri için imkân oluşturulması son derece önemli bulunmuştu.³⁸

Bir devlet için en merkezî ve hayati kavram adalet idi. Bir başka deyişle adalet, ordu ve hazineyle birlikte devletin üç sac ayağından biriydi. Bu husus, Osmanlı Devleti için de geçerliydi. Bundan dolayı adalet, söz konusu raporun sekizinci maddesinde işlenmişti. Nitekim rapor, köylerdeki arazi davaları gibi küçük meselelerin yerinde çözülemediğinden dolayı aileler arası husumetin devam ettiğini ve bunun da asayişin bozulmasına sebep olduğunu yazıyordu. Rapor, çözüm olarak bölgeye “seyyar hâkim” gönderilmesini öneriyordu.

36 Emval-i Metruke, kelime anlamı olarak terk edilmiş mallar anlamına gelmektedir. Hukuki anlamda ise siyasi ve idari zorunluluk nedeniyle başka yere gönderilen ya da kendiliğinden bulunduğu yeri terk eden kişilerin arkasında bıraktıkları malları ifade etmektedir. İkisi İttihat ve Terakki Hükümeti dönemine, dört tanesi TBMM dönemine ait altı adet kanun ve ayrıca birçok kararname ve tüzük bu konuyla ilgili olarak düzenlenmiştir. Bkz. Hasan Güner, *1915-1928 Arası Emval-i Metruke Uygulamaları*, Ankara, T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015, s. 17-18; Firdes Temizgüney, “Lozan Sonrası Emval-i Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.62, Bahar 2018, s. 301-334.

37 Heyetin aynı raporu.

38 Heyetin aynı raporu.

Diğer taraftan, özellikle gayrimüslim unsurlar arasında tehcir ile ilgili birtakım düşünceler seziliyordu. Çünkü bazı yerlerde tehcir sırasında görev yapan adliye çalışanlarının gerekli özeni göstermedikleri düşünülüyordu. İşte bu yüzden, raporda, bu şahısların yer değiştirmesi öneriliyordu. Böylece hafızalarda yer edinen kötü fikirlerin yok edileceği hesaplanmıştı.

Keza rapor, hapishanelerin ıslahından söz ediyordu. Heyetin önerisi, tutukluların uzun süre ve hüküm verilmeden hapishanelerde kalmasına izin verilmemesi ve hapishanelerin ıslah edilmesiydi.³⁹

Dokuzuncu maddede “ziraat” konusu rapor edilmişti. Rapora göre, zirai ekimde bir önceki seneye nazaran üçte bir oranında azalma meydana gelmişti. Mevcut siyasi durumun belirsizliği ve halkın gelecekle ilgili kaygılarını arttıran olumsuz propagandalar bu durumun en önemli sebebiydi. Üstelik bir önceki sene satın alınan iâşe hisselerinin bedeli hala verilmemişti. Vatandaşlar, bu bedelin en azından tohumluk olarak dağıtılmasını istiyorlardı. Heyet ise bunun mümkün olmaması durumunda vergi borçları ile mahsup edilmesinin en adil yöntem olacağını düşünüyordu. Vatandaşın hükûmetten alacağı dikkate alınmadan, ödenmemiş vergilerin tahsilinde vatandaşa baskı yapıldığı tespit edilmişti. Başka bir mesele ise tarım makineleriydi. Edirne Vilayeti Levazımat-ı Umumiye bünyesinde çeşitli sistemlerde birçok değerli ziraat makinaları vardı. Ancak bunların şimdiye kadar satımı yapılmamıştı. Üstelik bunların sürekli olarak dışarda bulunmasından dolayı zaman geçtikçe yıpranacağı değerlendirilmişti. Heyet tüm bunlardan dolayı bu makinelerin bir an önce geniş toprak sahiplerine satılmasını, eğer satılmazsa büyük çiftliklerin yakınlarında ikamet eden memurlar tarafından koruma altına alınmasını ve uygun bir ücret karşılığında kiralanmasını tavsiye etmişti.⁴⁰

“Sıhhat-ı Umumiye” başlığı ile onuncu maddede sağlık konusuna değinilmişti. Bölgede sağlık tedbirleri oldukça yetersizdi. Köylerde sağlık teşkilatı yoktu. Hatta kazalarda doktor bile bulunmuyordu. Ayrıca ilaçlar yetersiz ve pahalıydı. Babaeski’deki hastane, doktor bulunmamasından dolayı Valilik tarafından kapatılmıştı. Vilayet dahilinde frengi ve uyuz hastalıkları artarak devam ediyordu. Özellikle muhacirler arasında açlık ve sefaletin de etkisiyle yaz aylarında salgının yayılmasından korkulduğu ifade edilmişti. Vilayetin genel olarak sağlık konusunda teftiş edilmesi önerilmişti. Son olarak yapılan birçok yardım sayesinde Kırklareli Askerî Hastanesi’ne su isalesi için alınan motorun dört aydan fazla bir süredir arızalı olduğu belirlenmiş, bunun da teknisyen

39 *Heyetin aynı raporu.*

40 *Heyetin aynı raporu.*

görevlendirilmesi ile çözülebilecek basit bir elektrik tamiri olmasına rağmen arızanın giderilmediği görülmüştü.⁴¹

On birinci maddenin başlığı “Bütçelerin Bir An Evvel Tanzim ve Elviye’ye Tebliği” idi. Her devirde olduğu gibi o dönemde de bütçe önemliydi. Daha doğrusu, parasızlık ciddi bir sorundu. İşte rapor buna işaret ediyordu. Rapora göre, bütçenin hala belli olmaması ve bir türlü onay aşamasına gelmemesinden dolayı en küçük masraflar bile ödenememekteydi. Hatta bazı memurlar kırtasiye ürünlerini dahi tedarik ederken zorlanmaktaydı. Hükûmet konakları oturulamaz durumdaydı. Küçük bir masrafla yapılacak işler bile yapılamıyordu. Kırım Muharebesi sonrasında yaptırılan Fransız kabristanı, Çanakkale Savaşı sırasında tahrip edilmişti. Burası Valilik tarafından bin liraya yakın bir masrafla tamir edilmiş; ancak bu masrafın bedelinin uzun süre geçmesine rağmen hala ödenmediği ifade edilmişti.⁴² Anlaşıyor ki, ekonomik sıkıntı ve parasızlık had safhadaydı. Bu da toplumda huzursuzluk meydana getirmekteydi.

Sorun sadece bütçe değildi. Vakıf eserlerinin tamiri de bir başka sorundu. Bu yüzden Heyet-i Nasihâ'nın raporunun son maddesi, “Cihet-i Evkaf” olarak düzenlenmişti. Bazı camilerin minarelerinin Balkan Savaşı esnasında yıkıldığı, Çorlu Camii gibi bazı camilerin de tamir edilmesinin gerektiği belirtilmişti. Yine bazı camilerin halıları eksikti. İmamların bir kısmına görev verilmediğinden maddi sıkıntı içinde oldukları görülmüştü. Bölgedeki evkaf memurları göreve davet edilerek bu gibi sorunları çözmesinin uygun olacağı ifade edilmişti.⁴³

Vali Salim Paşa'nın İstanbul'a Çağırılması

1919 yılının Temmuz ayı sonlarında özellikle basında kimi valilerin değiştirileceği ile ilgili bazı haberler yayınlanmaya başlamıştı. Bu haberlere göre değiştirilmesi düşünülen valiler arasında Edirne Valisi Salim Paşa'nın da ismi geçmekteydi.⁴⁴ Gerçekten de 25 Temmuz 1919'da Dahiliye Nezareti'nden Edirne Valisi Salim Paşa'ya acil koduyla gönderilen telgraf ile mümkün olursa akşam, olmadığı takdirde ertesi sabah yola çıkmak üzere ilk trenle İstanbul'a ve doğrudan Dahiliye Nezareti'ne gelmesi emredilmişti.⁴⁵

41 *Heyetin aynı raporu.*

42 *Heyetin aynı raporu.*

43 *Heyetin aynı raporu.*

44 Valilerde Tebdilat”, *İkdam*, 27 Temmuz 1919, s. 1; “Valiler de Tebdilat Var mı?”, *Tasvir-i Efkar*; 28 Temmuz 1919, s. 1

45 Dahiliye Nezaret-i Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nin Edirne Valisi Salim Paşa Hazretleri'ne gönderdiği 25 Temmuz 1919 tarihli tezkire, *BOA, DH.KMS.* 54-1/48, leff 1.

Vali Salim Paşa, aldığı emir üzerine 26 Temmuz akşamı İstanbul'a ulaştı.⁴⁶ Bu sırada basında, valilerin değiştirileceği ile ilgili haberlerin asılsız olduğu ve Edirne Valisi'nin de tekrar Edirne'ye döneceği ile ilgili haberler yayınlanmaya başladı. Valilerin İstanbul'a çağırılması ise kendilerine verilecek talimattan ibaretti.⁴⁷ Nitekim Edirne Valisi Salim Paşa, birkaç gün sonra tekrar Edirne'ye dönmüştü⁴⁸.

Edirne Valisi Salim Paşa, 28 Temmuz'da Dahiliye Nezareti'ne bir rapor sunmuştur. Bu raporun, Heyet-i Nasiha'nın Edirne vilayeti hakkındaki raporuna karşı savunma amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Vali Salim Paşa, Heyet-i Nasiha'nın raporuna madde madde cevap vermiştir.

Vali Salim Paşa'nın Cevabı

Vali Salim Paşa'nın cevabî raporu, 28 Temmuz 1919 tarihli idi. Rapor, "mütalaat" olarak nitelendirilmekteydi. Heyet-i Nasiha'nın raporu 13 Mayıs tarihli olup üzerinden üç ay geçmesine rağmen hiçbir işlem yapılmamıştı. Aradan geçen uzun süreye rağmen Edirne Valisi, acil bir şekilde İstanbul'a çağırılmış; kendisinin görevden alınacağı basına yansımış ise de görevden alınmamıştı. Aksine kısa bir süre sonra, Salim Paşa tekrar Edirne'ye dönmüştü. Hatta İstanbul Hükûmeti, Vali Salim Paşa'nın bu cevabî yazısından bir hafta sonra kendisini ikinci rütbe Mecidi Nişanı ile taltif etmişti.⁴⁹ Belli ki Heyet-i Nasiha'nın Edirne Vilayeti'nde gördüğü birçok eksikliğe rağmen Hükûmet nezdinde Vali'nin cevapları tatmin edici bulunmuştu. Bununla birlikte Edirne'deki faaliyetleri olumlu görülmüş olmalı ki Vali hem görevine devam ettirilmiş hem de hükûmet tarafından ödüllendirilmişti.

Vali'nin raporu toplam altı sayfadan oluşmaktaydı. Vali Salim Paşa, heyetin Edirne'ye gelişinin Müslümanların üzerinde olumlu etki bıraktığını kabul ediyordu. Heyet-i Nasiha'nın raporunda Musevi Cemaati'nin durumu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiş olmasına rağmen, Musevi Cemaati'nin İslam hissiyatı ile dolu olduğunu söylüyordu. Bunun da sebebinin kendisi tarafından bu cemaate birçok yardım ve destekte bulunulması olduğunu ileri sürüyordu. Heyet-i Nasiha hem Ermenilerin hem

46 Valilerde Tebdilat", *İkdam*, 27 Temmuz 1919, s. 1; Edirne'de Asayiş-Vali Salim Paşa'nın Sözleri, *İkdam*, 29 Temmuz 1919, s. 2.

47 "Vilayetlerde Tebdilat Var mı?", *Tasvir-i Efkâr*, 28 Temmuz 1919, s. 1; Valilere Tebdilat Var mı? *Tasvir-i Efkâr*, 29 Temmuz 1919, s. 1; "Edirne Valisi'nin Avdeti", *Tasvir-i Efkâr*, 29 Temmuz 1919, s. 2; "Vilayetlerde Tebeddül Yok", *Alemdar*, 28 Temmuz 1919, s. 2; "Valiler Değişiyor mu?", *Yeni Gazete*, 28 Temmuz 1919, s. 1.

48 "Selam-ı Şahane", *İkdam*, 6 Ağustos 1919, s. 2.

49 "Salim Paşa'nın Taltifi", *İkdam*, 5 Ağustos 1919, s. 1; "Nişan", *Takvîm-i Vekâyi*, 4 Ağustos 1919, s. 2; "Nişan", *Alemdar*, 5 Ağustos 1919, s. 2.

Rumların hükûmete uzak olduklarını belirtse de Vali Salim Paşa Ermenilerin Rumlardan daha çok hükûmete yakın olduğunu düşünmekteydi. Yine de Ermenilerin bir kısmının zararlı fikirlere sahip olduğunu da açıklamaktaydı.⁵⁰

Vali Salim Paşa'ya göre; idarede herhangi bir kararsızlık söz konusu değildi. Ancak emval-i metrukenin iadesi sırasında meydana gelen bazı sorunlar vardı. Ayrıca bu gibi konularda idareye birçok müracaatın da eklenmesi işlerin gecikmesine sebep olmaktadır. Çünkü hala emval-i metruke konusunda karar verilmemişti. Salim Paşa burada biraz da ileriye giderek bu konuda İstanbul Hükûmeti'ni suçlamıştı. Vali Salim Paşa da aynı Heyet-i Nasiha gibi İttihat ve Terakki memurlarını “ahlaksızlıkla” itham ediyor ve bu memurların tamamının değiştirilmiş olduğunu düşünüyordu. Bununla beraber değiştirilmemiş olanlar varsa isimlerinin bildirilmesini, böylece o kişiler hakkındaki görüşlerini de arz edeceğini ekliyordu. Yine tehcir işleri ile ilgilenen müfettişler Edirne'de soruşturmaya başladıkları zaman bu konuda şüpheli olanları Divân-ı Harb'e gönderdiğini; ancak tehcirle ilgili olduğu sabit olan bu kişilerin birer birer tahliye edildiğini yazıyordu.⁵¹

Vali, Kırklareli Mutasarrıfı Vassaf Bey'in uzun müddet kaymakamlık ve mutasarrıflık görevlerinde bulunduğunu, muhtemelen Kırklareli'ne yeni atanmasından dolayı heyet tarafından idari ehliyete sahip görülmediğini beyan etmiş ve diğer mutasarrıflara nazaran kendisinden daha iyi faaliyet beklediğini eklemiştir. Tekirdağ Mutasarrıfı olan Vassaf Bey'in görevden alındığı ve yerine başka birinin tayin olunacağı bildirildiğinden hakkında bir şey yazmadığını belirtmiştir. Havsa Kaymakamı hakkında Heyet-i Nasiha ile hemfikir olan Vali Salim Paşa, Kaymakam'ın idarece yetersiz olduğunu kabul etmiştir. İnce Müdürü hakkında ise vilayet dahilindeki müdürlerin tamamının değiştiğini ve İnce Müdürü'nün de bunlar arasında olduğunu zannettiğini bildirmiş, müdür hakkında kesin bir görüş açıklamamıştır.⁵²

Vali Salim Paşa, fırkacılık konusunda Heyet-i Nasiha ile aynı fikirdeydi ve Trakya'daki bu durum kapsamlı bir şekilde ele alınmalıydı. Ona göre, bu durumun sebebini on bir senelik tarihimizde aramak gerekliydi. Vali, beş altı seneden beri tek bir fırkadan başka siyasi fırkanın varlığını kabul etmeyen ve bu yolda birçok baskıda bulunan İttihat ve Terakki döneminin kapandığını, böylece çeşitli fikir ve kanaatte olanlar ile bireysel hırs ve emellerinin peşinde koşanların ortaya çıktığını bildiriyordu. Bunların da

50 Vali Salim Paşa'nın Edirne Vilayeti'ni devir eden Ferik Cevad ve Fevzi paşalar hazeratı tarafından mu'ta rapora aid 28 Temmuz 1919 tarihli mütalaatı, *BOA, DH.KMS. 54-2/66*, leff 3.

51 *Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.*

52 *Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.*

kendilerinden olmayan herkesi kendi emellerine taraf yapmak için uğraşmasının son derece doğal olduğunu düşünüyordu.⁵³

Salim Paşa, vali olarak Edirne'ye ilk geldiği zaman Trakya-Paşaeli, Hürriyet ve İtilaf ve Teceddüt fırkaları ismiyle üç grubun olduğunu, bununla birlikte kendi emelleri peşinde koşan çeşitli dernekler gördüğünü, üstelik bunların hepsinin birbirine muhalif durumda olduklarını bildirmişti. Fırka işlerinin vahim bir duruma doğru sürüklendiğini anladığını ifade eden Salim Paşa, bir müddet fırkaların kapatılması için araştırma yapmıştı. Ancak fırkaların ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını anlayınca kendince bunları düzenli bir şekilde sokmaya ve hükûmete yakınlaştırmaya çalışacaktı. Ona göre tam da bu sırada Heyet-i Nasiha, Edirne'ye gelmişti. Vali Salim Paşa, fırkaların içinde inatçı emellere sahip olan kişileri birer bahane ile yine üyesi buldukları fırka üyeleri tarafından kadro dışı bıraktırıp uzaklaştırdığını ifade etmişti. Ayrıca Teceddüt Fırkası'nın ortadan kalktığını sonra da Cemaat-i İslamiye Teşkilatı ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı birleştirdiğini, üyelerini de birbirine yakınlaştırdığını bildirmişti.⁵⁴

Millî Mücadele döneminde bölgenin en önemli cemiyeti olan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili Vali Salim Paşa'nın çarpıcı ifadelerini görmekteyiz. O, cemiyetin programında siyaset ile meşgul olmayacağını açıklamasına rağmen her işe karışmaktan geri durmadığını, hatta İttihat ve Terakki'nin başka bir şekli olduğunu, üstelik üyelerinin önemli bir bölümünün de İttihat ve Terakki'ye hizmet ettiğini iddia etmiştir. Kendince tehlikeli gördüğü bu cemiyet için bazı girişimlerde bulunmuştu. Öncelikle, cemiyetin içindeki bazı kişileri yine cemiyet içindeki bazı şahıslar vasıtasıyla cemiyet üyeliğinden çıkarttığını, sonrasında da bir kongre düzenlediğini ve seçim yaptırdığını söylüyordu. Ayrıca Cemaat-i İslamiye Reisi olan Edirne Müftüsü'nün başkanlığında karma bir idare heyeti teşkil ettirdiğini, bunların da kendisinin yönlendirdiği vaziyette hareket ettiklerini yazmıştı.⁵⁵

Vali Salim Paşa, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili farklı düşüncelere sahipti. Ona göre, cemiyetin varlığını kanuni olarak kabul ve tasdik etmek zorunluydu. Heyet-i Nasiha Edirne'ye geldiği zaman Cemiyet'e tam anlamıyla yardım etmek imkansızdı. Çünkü Cemiyet'in ulusal menfaatlerle bağdaşmayan hatalar yaptığını iddia ediyordu. Ayrıca heyetin Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bu kadar çok önem vermesinin sebebini Edirne Belediye Başkanı Şevket Bey'e bağlıyordu. Çünkü

53 *Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.*

54 *Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.*

55 *Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.*

heyet geldiğinde belediye binasında kalmıştı. Belediye Başkanı Şevket Bey de Cemiyet'in bir üyesiydi ve heyet, başkanın ifadelerinden etkilenmişti.⁵⁶

Vali Salim Paşa'nın Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili düşüncelerine burada parantez açmak gerekmektedir. Çünkü Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya'nın hukukunu korumak için kurulmuş bir cemiyettir. Şu açıktır ki Vali, olayların gidişatını tıpkı Damat Ferit Paşa Hükûmeti gibi değerlendirmekte, kurtuluşu hükûmetin izlediği teslimiyetçi politikalarda aramaktadır. Nitekim Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından olan ve ileride son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Misâk-ı Milli'yi mecliste okuyacak olan Mehmet Şeref Aykut'un, Vali ve Vali'nin yanındakilerle ilgili düşünceleri oldukça serttir. Bu düşünceler bize Vali'nin ve yanındakilerin sahip olduğu siyasi karakteri göstermesi bakımından ipucu niteliğindedir:

"...Edirne'ye geldikleri vakit ilk marifeti Hürriyet ve İtilaf Kulübü'nü ziyaret olmuştu...Salim Paşa'yı içimizde tanıyan yok gibiydi. Lakin bu adam usta bir şeye benziyordu. İlk marifetleri görmeye başlandı. Asıl meselenin kötülüğü Polis Müdürü olan Fuat'ın komiteyi ve üyelerini takip etmesidir... Salim Paşa'nın ikinci marifeti İttihat ve Terakki Kulübü'nün eşyasını müsadere etmek olmuştu... İttihat ve Terakki'nin eşyası ise memleketin malı idi, onda ittihatçıların değil bütün milletin hakkı vardı. Bu eşyayı tarumar ettiler... Asıl felaket kitaplarda idi... Bu kitapları arabalar içine yığarak perişan halde vilayete taşımışlardı... Salim Paşa'nın etrafında bir şebeke vardı... Yıkılan vatanın dağılmaya başlayan yerlerinde uğursuzca öten baykuşlara dönmüşlerdi. Bu gafil sürü görmüyorlardı ki karşılarında metropolithane bütün teşkilatıyla Trakya'yı Yunanistan'a ilhaka çalışıyor ve Paris'teki Versay Kongresi'nde Venizelos olanca kuvvetiyle Türk vatanını parçalamaya uğraşıyordu. İşin asıl kötü yanı komitenin (komite) hedeflediği gayeye koşarken, Trakya'da milli bir hedef gösterme ihtiyacı vardı. Hâlbuki bu hedefi şu... ve hain teşekkül bozuyordu..."⁵⁷

Salim Paşa'ya göre, Edirne'de Hürriyet ve İtilaf, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk, Cemaat-i İslamiye, İngiliz Muhipleri Cemiyeti olsa da hakikatte bu cemiyetler yoktu. Hatta Edirne'den İstanbul'a çağrıldığı gün Edirne'de tek bir fırka vardı. O da Hükûmet'in fırkasıydı. Bu fırka da Hükûmet'in arzu ve istekleri ile hareket etmeye hazırdı. Ayrıca tam manasıyla hilafet ve saltanat makamına bağlıydı. Bu vaziyetin sağlanması için de elinden geleni yaptığını açıklıyordu: Öncelikle fırka üyelerinin Hükûmet veya başka hususlardaki işlerine kendisi tarafından ayrıcalık gösterilmemişti. Hepsine aynı muameleyi yapmıştı. Fırka üyelerini zayıflatmak için herhangi bir teşebbüste

56 Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.

57 Mehmet Şeref Aykut, *Trakya'da Milli Mücadele Tarihi Malta Hatıratı ve Malta'da Türkler*, haz.: Hasan Berke Dilan, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010, s. 53-55.

bulunmamıştı.⁵⁸ Açıkçası Vali Salim Bey, Edirne’de kayda değer tek kişinin kendisi olduğunu vurgulamak istemişti.

Emniyet konusunda herhangi bir sıkıntı olmadığını belirten Salim Paşa, bu konu üzerinde çok fazla durmamıştı. Jandarma taburlarını istenilen vaziyete getirebilmek için maddi olarak destek verilmeliydi. Ayrıca hudut taburlarının eksikliğini tamamlamak ve Yunan kuvvetlerinin bölge dışına çıkartılması için Mütareke şartlarına göre İtilaf Devletleri’nin kararlarına ihtiyaç vardı. Yine de tren hattı boyunca yerleşmiş bulunan Yunan kuvvetlerinin bölgeyi terk etmesi için birçok teşebbüste bulunduğunu belirtiyordu.⁵⁹

Vali Salim Paşa’nın ele aldığı bir diğer konu da Müslüman muhacirlerin yerleştirilmesi meselesiydi. Vali’ye göre bu iş, mali sebeplerden dolayı bin bir güçle yapıyordu. Geri dönmekte olan Rumların gördükleri eşyayı sahiplenmelerinin birçok sebebi olmakla birlikte bunun en önemli sebebinin daha önce yapılacağı birçok kez vaat edilen kanunun henüz düzenlenmemiş olmasıydı. Vali, son olarak verilen sözlerle yapılan işlerden maddi ve manevi anlamda memurların zarar gördüğünü ekliyordu.⁶⁰

Salim Paşa’ya göre, eğitimin merkezî usul veya vilayet özel bütçesiyle idare edilmesi hususu ilmî bir konuydu. Ancak her şeye rağmen bunların her ikisi de doğru değildi. Doğru olan bazı büyük mektepler hariç olmak üzere diğer mekteplerin idarelerinin cemaatler meclisine bırakılmasıydı. Hatta daha da ileri giderek sonunda devletin bunu zorunlu olarak kabul edeceğini söylüyordu. Edirne’deki Mekteb-i Sanayi ile İş Yurdu konusunda ise Heyet-i Nasiha ile aynı görüşe sahip değildi. Bu kurumlar, heyetin ifade ettiği derecede mükemmel bir seviyede değildi. Hatta bu kurumlarda idari anlamda birçok hata görülmesi üzerine bazı araştırmalar yapılmıştı. Nihayetinde de idarecileri görevden alınmıştı. Bununla birlikte, heyetin mektep binalarını ve içindeki makinaları güzel gördüğünü, bundan dolayı mekteplerin idarelerini övdüğünü yazmıştı.⁶¹

Adliye hususundaki cevap ise oldukça kısaydı. Tehcir konusunda kişiler hakkında işlem yapmayan kurumun Adliye Nezareti olduğunu söylüyordu.⁶²

Salim Paşa, tarım üretiminin geçen seneye nazaran az olduğunu doğruluyordu. Bununla beraber Edirne’ye geldiği zamanlarda mevsimlik tarım üretimine önem

58 *Vali Salim Paşa’nın mütalaatı.*

59 *Vali Salim Paşa’nın mütalaatı.*

60 *Vali Salim Paşa’nın mütalaatı.*

61 *Vali Salim Paşa’nın mütalaatı.*

62 *Vali Salim Paşa’nın mütalaatı.*

gösterildiğini, hatta bu minvalde seksen bin kilogram tohumluk mısır dağıtıldığını bildi-riyordu. Ziraat ile ilgili ileri sürülen diğer hususları ise kabul ettiğini yazıyordu.⁶³

Sağlık meselesi birkaç cümle ile geçiştirilmişti. Vilayet dahilinde sağlık sorunlarının olduğunu kabul ediyor; ancak bu konuda ayrıntısına lüzum görmediği birçok teşebbüste bulunduğunu söylüyordu.⁶⁴

Bütçe konusuna gelince, Vali'ye göre bu konu bütçe meselesi değil havale meselesiydi. Birçok şehre merkezden havale gönderilmediğinden günlerce hatta aylarca iş yapılamıyordu. Çanakkale Savaşı esnasında harap olan Gelibolu'daki İngiliz kabristanını⁶⁵ hızlı bir şekilde tamir ettirdiğini belirten Vali, masraf ücretini Dahiliye Nezareti'ne bildirdiğini söylüyordu. Buna rağmen sorumluluğu altında bulunan özel bir yerden bin dokuz yüz lira (1.900) ödemek suretiyle tamiratı yaptırdığını, ancak parasını alamadığını bildiriyordu.⁶⁶

Vali Salim Paşa'ya göre, evkaf ve tamirat işleri maddi yetersizlikten yapılamıyordu. Paranın satın alma gücü çok düşüktü. Edirne vilayetinde evrakçı bir memurun ücreti yüz elli kuruştı. Bu ücretin sıkıntının ne kadar şiddetli olduğunu anlamaya yeterli olacağını söylüyordu. Heyetin raporunda bahsedilmese de Salim Paşa, Uzunköprü kazasının meşhur olan köprüsünün üstündeki kaldırımın yapılmasının gerektiğini, bin iki yüz metre uzunluğunda olan bu yer için on bin liradan fazla paraya ihtiyaç olduğunu bildirmiş ve rapora olan cevabı yazısını tamamlamıştı.⁶⁷

Heyet-i Nasiha'nın Raporu ve Vali Salim Paşa'nın Cevabının Mukayesesi

Heyet-i Nasiha'nın raporu Edirne vilayetinin Mondros Mütarekesi sonrası siyasi, eğitim, tarım, adalet, sağlık gibi genel sorunlarını içeren bölge açısından son derece önemli resmi bir belgedir. Vali'nin cevabı ise raporda geçen sorunlara karşı bölgenin en üst bürokratu tarafından yazılmış bir savunma mahiyetindedir.

Heyetin raporu, vilayet dahilindeki sorunlara dışarıdan bakan başka bir gözün değerlendirmesidir. Bu bakımdan daha objektiftir. Rapor, tecrübeli devlet adamları tarafından vilayetteki sorunları tespit ettiği gibi aynı zamanda çözüm önerilerini de içermektedir.

63 Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.

64 Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.

65 Heyet-i Nasiha'nın Fransız kabristanı olarak bahsettiği yere Vali Salim Paşa'nın İngiliz kabristanı yazdığı görülmüştür.

66 Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.

67 Vali Salim Paşa'nın mütalaatı.

Bunun yanında olumlu bulunan durumların da takdir edildiği görülmektedir. Vali'nin cevabı ise savunma niteliğinden dolayı kendi değerlendirmesidir. Bu açıdan daha subjektiftir.

Heyetin raporu, daha nizami ve daha yapıcı değerlendirmeleri içermektedir. Tabii bunun böyle olmasının bir sebebi de heyetin sorunları tespit ederken herhangi bir siyasi kaygı içerisinde olmaması, hatta bizzat bunun için görevlendirilmiş olmasıdır. Savunmayı verirken hala görevi başında olan Vali'nin siyasi kaygılar içinde olduğu bir gerçektir. Bununla birlikte Vali'nin savunması son sayfalara doğru neredeyse bir iki cümle ile geçiştirilmiş, mevcut sorunların sebebine değinilmemiştir.

Heyet, raporunda vilayetteki eksiklikleri madde madde ortaya koymuştur. Vali'nin ise bunlara üç şekilde cevap verdiği görülmüştür. Birincisi ilgili eksiklikler hakkında yaptıklarını yazmış, ikincisi ise eksiklikleri kabul etmiştir. Son olarak da Heyet-i Nasiha ile aynı düşünceye sahip olmadığını belirten ifadeler kullanmıştır. Asayiş, göç, adalet, ziraat, sağlık konularına cevabı oldukça kısa olmuştur. Heyetin Müslümanlar üzerinde bıraktığı olumlu etki, ziraat ve sağlık gibi konulardaki eksiklikler kabul edilmiştir.

Rapordaki maddeler bölgedeki genel durum hakkında bilgi verirken bunlardan sadece bir tanesinin içerik olarak farklı olduğu görülmüştür. Bu madde Kırım Savaşı esnasında vefat eden İngiliz ve Fransız askerleri için Gelibolu'da yapılan mezarlığın tamir edilmesi için valiliğin başka bir yerden borç alarak yaptırdığı tamir bedelinin hala vilayete gönderilmediği hususudur. Diğer hususlar tamamen bölgenin içinde bulunduğu durumu bize anlatmaktadır.

Heyetin ve Vali'nin birbirlerine açıkça ters düştükleri husus, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ilgili düşünceleri olmuştur. Bilindiği üzere Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Trakya'nın muhafazasını amaç edinen bir cemiyettir. Cemiyetin amacının heyete iştirak eden dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa ve Eski Harbiye Nazırı Cevad Paşa tarafından bilinmemesinin imkânı yoktur. Bundan dolayı heyet üyeleri raporda, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ilişkin olumlu düşünceleri ile milli ve tarihi görevini yerine getirmiştir. Cemiyet, faaliyetleri ile takdir edilmiş üstelik hükümet tarafından desteklenmesi gereken bir kuruluş olduğu beyan edilmiştir. İşte böyle bir heyetin, raporunda Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni takdir etmeleri, hatta daha da ileriye giderek Cemiyet'e ödenek verilmesini dahi tavsiye etmeleri oldukça önemlidir. Bununla birlikte Vali'nin bu cemiyet hakkındaki olumsuz fikirleri de bölgesel veya ulusal kurtuluş çaresi arayanlar için durumun ne kadar ciddi vaziyette olduğunu bize göstermektedir. Vali, böyle bir cemiyetin vatan menfaatleri ile bağdaşmayan icraatlarda

bulduğunu bildirmiş hatta kapatılmasının hukuki zeminini aramış; ancak bulamayınca cemiyeti, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin istediği vaziyete getirebilmek için yaptığı işleri gururla ifade etmiştir. Anlaşılmaktadır ki Vali Salim Paşa, Damat Ferit Paşa Hükûmeti ile benzer siyasi görüşlere sahiptir ve bu yüzden Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne karşı durmaktadır. Vali, tıpkı Damat Ferit Paşa Hükûmeti gibi genel anlamda durumun ciddiyetini kavramaktan uzak görünmektedir.

Sonuç

Heyet-i Nasiha hem Anadolu'ya hem de Trakya'ya asayiş olaylarının önlenmesi için gönderilmiştir. 12 günlük Trakya seyahatinden sonra Fevzi Paşa ve Cevad Paşa'nın ele aldığı 4 sayfalık bir rapor, hem Heyet-i Vükelâ'ya hem de Padişah'a verilmek üzere Sadrazam'a takdim edilmiştir. Rapor, 12 maddelik genel sorunların içeriğinden oluşmaktadır. Görülen eksiklikler rapora yansıtılmış, aynı zamanda eksiklikler için çözüm yolları da belirtilmiştir. Ayrıca takdir edilmesi gereken hususlar da rapordaki yerini almıştır.

Rapor, özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra Trakya'nın eğitim, sağlık, ziraat, adalet gibi çok temel konulardaki durumunu genel hatlarıyla çarpıcı bir biçimde ifade etmektedir.

Diğer taraftan hem heyet hem de Vali Salim Paşa, temel amacı Trakya'nın işgal edilmesini önlemek olan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hakkında farklı görüşlere sahiptir. Nasihat Heyeti, hükûmet tarafından desteklenmesine varacak kadar Cemiyet hakkında olumlu görüşler açıklarken Vali Salim Paşa, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'nin etkisiyle olumsuz düşünceler içindedir. Nitekim Vali Salim Paşa, cemiyetin milli menfaatlerle bağdaşmayan icraatlar içinde bulunduğunu bunun için de Cemiyet'i bölmek ve etkisiz hale getirmek için uğraştığını beyan etmiştir. Esasında vatanın bütünlüğü için işgal hareketlerine karşı direniş gösterebilecek her cemiyet Damat Ferit Paşa Hükûmeti için tehlikeli görülmüştür. Bu zihniyetin Vali Salim Paşa'da da tezahür ettiğini görmekteyiz. Nitekim cevabî yazısının en büyük kısmını cemiyetler oluşturmuş ve tüm cemiyetleri hükûmetin her dediğini yapacak duruma getirdiğini iddia etmiştir. Buradan iki sonuç çıkmaktadır: Raporu tutan Fevzi ve Cevad paşalar bu konuda tam olarak Damat Ferit Paşa Hükûmeti gibi düşünmemektedir. Vali Salim Paşa ise hükûmetle hemfikirdir ki cevabî yazısından bir hafta kadar sonra ödüllendirilmiştir.

Rapor ve Vali Salim Paşa'nın cevabı, Mondros Mütarekesi devrinde Trakya'daki siyasi, askerî, ekonomik ve eğitim durumunu anlamak ve yönetici kadronun neler düşündüğünü değerlendirmek için son derece önemlidir. Diğer taraftan Nasihat Heyeti

raporunu önemli kılan başka bir husus da raporun, Fevzi ve Cevad paşaların imzasını taşımasıdır. Her iki paşa da Damat Ferit Paşa Hükûmeti gibi düşünmeyerek Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyetlerini takdir etmişlerdir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

1.1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)⁶⁸

Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO)

Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH.KMS)

Hariciye-Siyasi (HR.SYS)

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)

2. Süreli Yayınlar⁶⁹

Alemdar

Hâdisât

İkdam

İstiklal

Söz

Tevhid-i Efkar (Tasvir-i Efkar)

Takvîm-i Vekâyi

Vakit

Yeni Gazete

68 Faydalanılan belgelerin numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.

69 Adı geçen gazetelerin haber başlıkları ve tarihleri dipnotlarda belirtilmiştir.

3. Araştırma Eserler

- Aykut, Mehmet Şeref: *Trakya'da Millî Mücadele Tarihi Malta Hatıratı ve Malta'da Türkler*, haz. Hasan Berke Dilan, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik: *Trakya'da Millî Mücadele*, C.I, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Budak, Mustafa: *Misâk-ı Milli'den Lozan'a*, İstanbul, Küre Yayınları, 2014.
- Çelebi, Mevlüt: *Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, İzmir, Akademi Kitabevi, 1992.
- Doğruöz, Türkan: *Millî Mücadele Döneminde Kırklareli*, Kırklareli, Kırklareli Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.
- Efe, İsmail: “Mütareke Dönemi Asayiş Sorunları ve Çare olarak Düşünülen Nasihat Heyetleri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.VI. S.1, Ocak 2016, s. 229-248.
- Güner, Hasan: *1915-1928 Arası Emval-i Metruke Uygulamaları*, Ankara, T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Mert, Özgür: “İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.58, Bahar 2016, s. 123-176.
- Temizgüney, Firdes: “Lozan Sonrası Emval-ı Metrukesine Yönelik Düzenleme ve Uygulamalar (1923-1928)”, *Atatürk Yolu Dergisi*, S.62, Bahar 2018, s. 301-334.
- Türkgeldi, Ali: *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O., 1948.